

Република Полша

Площ:	312 685 кв. км.
Население:	38,6 млн. души (2000 г.).
Столица:	Варшава.
Официален език:	полски.
Религия:	католици (95%).
Паритна единица:	злата.
Административно деление:	16 воеводства и 65 града със статут на окръг.
Държавно устройство:	република. Държавен глава - президент, избран чрез общи избори за срок от 5 г. Законодателен орган - двукамарен парламент (Сейм и Сенат). Изпълнителен орган - президент и Министерски съвет нагело с председател.

1. Общи бележки

Според Конституцията от 1997 г. Република Полша е демократична държава, основана на принципите на върховенството на закона и социалната справедливост. В чл. 10 от Конституцията е прогласен принципът за разделение на властите. Законодателната власт се упражнява от парламента, който се състои от Камара на представителите (*Sejm*) и Сенат. Титуляри на изпълнителната власт са президентът на републиката и Министерският съвет.

Съдилищата и трибуналите формират съдебната власт в Република Полша. Прокуратурата е част от Министерството на правосъдието, а министърът на правосъдието изпълнява функциите едновременно и на главен прокурор. Разследването по наказателни дела се осъществява от полицейските органи. Следователно, съдебната власт в Полша е съставена само от съдилищата, а прокуратурата и разследващите органи са част от изпълнителната власт.

Полската Конституция, по подобие на Основния закон на Федерална република Германия, предвижда, че Конституционният съд принадлежи към съдебната система.

2. Източници на правна уредба

Уредбата на съдебната власт се съдържа в Конституцията на Полша от 1997 г. , Закона за организацията на съдилищата, Закона за Върховния административен съд, Закона за административното производство, Закона за полицията, Закона за прокуратурата, Наказателно-процесуалния кодекс и др.

3. Съдилища

3.1. Управление на съдебната власт

Съдебната власт в Република Полша се осъществява от съдебните органи. Основен орган на управление на съдебната власт е **Националният съдебен съвет** (National Council for the Judiciary). Той е учреден през 1989 г. и се състои от 24 члена. Членове на съвета са: първият председател на Върховния съд, министърът на правосъдието, председателят на Върховния административен съд, представител на президента на републиката, 15 съдии, избрани от съдиите във Върховния, общите, административните и военните съдилища, 4 депутати, избрани от Сейма, и 2 сенатори, избрани от Сената. Членовете на Националния съдебен съвет избират председател и двама заместник-председатели. Мандатът на избраните членове е четиригодишен.

Основната функция на Националния съдебен съвет е да гарантира независимостта на съдиите и правосъдието. Основните правомощия на съвета са свързани с участието му в процедурата по назначаване и повишаване в длъжност на съдиите. Окончателният акт, с който се назначават и повишават съдиите, се издава от президента на републиката по предложение на Националния съдебен съвет. Президентът има решаващата роля при назначаването и при повишаването на съдиите, тъй като може да откаже издаването на съответния акт по отношение на определено лице въпреки предложението на Националния съдебен съвет. От друга страна, обаче, ролята му в конституирането и функционирането на съдебната власт е ограничена поради невъзможността на президента по своя инициатива да назначи или повиши член на съдебната власт. Фактическият състав по назначаването и повишаването в длъжност задължително включва предложение от Националния съдебен съвет.

Националният съдебен съвет има изключителни правомощия относно назначаването на съдиите във Върховния съд и относно преместването на съдии от един съдебен район в друг.

3.2. Организация на съдебната власт

Глава VIII от Конституцията на Полша предвижда видовете съдилища и трибунали. Те формират съдебната власт и са независими от останалите власти. В съдебната власт влизат Конституционният съд, Държавният съд, Върховният съд, общите съдилища (районни, окръжни и апелативни), административните съдилища и военните съдилища.

Водещо значение имат общите съдилища, чиято юрисдикция обхваща разглеждането на граждански, търговски, трудови, семейни и наказателни дела. През последните петнадесет години нараства значението и на административното правосъдие, като особена заслуга за неговото развитие и утвърждаване има приемането на Конституцията от 1997 г. и Закона за административното правосъдие от 2002 г.

Извънредни съдилища могат да се създават само по време на война.

Полската Конституция предвижда, че съдебните дела се разглеждат от най-малко две инстанции. Организационната структура и юрисдикцията на съдилищата се уреждат със закон. Общите съдилища имат обща компетентност по всички дела, по които специален закон не предвижда разглеждането им от специализиран съд.

3.3. Видове съдилища

В полския конституционен модел **Конституционният съд** е част от съдебната система. Той се произнася по конституционностъобразността на законите и на международните договори, по които Полша е страна, съответствието на нормативните актове, издавани от централните държавни органи с Конституцията, ратифицираните международни договори и законите, конституционностъобразността на дейността и целите на политическите партии и др. Конституционният съд се произнася по спорове за компетентност между централните държавни органи. Решенията на Конституционния съд са окончателни и общозадължителни. Те влизат в сила от публикуването им, ако не е предвидено друго. Субектите, които могат да сезират Конституционния съд в зависимост от материалната си компетентност, са президентът на републиката, председателят на Сейма, председателят на Сената, министър-председателят, 50 депутати, 30 сенатори, първият председател на Върховния съд, председателят на Върховния административен съд, главният прокурор, председателят на Сметната палата, комисарят за защита на гражданските права, Националният съдебен съвет, органите на местната власт, органите на представителните национални работодателски и синдикални организации, църквите и религиозните общности.

Всеки съд инцидентно по повод на конкретно дело може да сезира Конституционния съд по въпроса за съответствието на приложимия нормативен акт с Конституцията, закон или ратифициран международен договор. В Полша е допустима и конституционна жалба от всеки гражданин, който счита, че са нарушени неговите основни права или свободи и основанийето за това е нормативен акт, противоречащ на Конституцията.

Конституционният съд се състои от 15 съдии, които се избират от Сейма измежду утвърдените юристи на Полша. Мандатът им е девет години без право на преизбиране. Председателят и заместник-председателят на Конституционния съд се назначават от президента по предложение на Общото събрание на съдиите от Конституционния съд.

Особеност на полската съдебна система е наличието на **Държавен съд**, различен от и паралелно съществуващ с Конституционния съд и Върховния съд. Той има ограничена компетентност – привличане към конституционна отговорност на висши държавници и политици като президента, министър-председателя, министри, управителя на Националната банка, председателя на Сметната палата,

главнокомандващия на въоръжените сили, депутати, сенатори и др. Това е самостоятелен съд, който се занимава единствено с тази задача. Положителните страни на този подход са специализацията на съдиите в тази област, утвърждаването на конституционната отговорност като институт за самосъхранение на Конституцията от нейното нарушаване от висшите политически и държавни фигури и не на последно място символичното значение, което Държавният съд би могъл да изиграе. Наред с това съществуването на подобна институция често се критикува с аргумента, че до известна степен тя е самоцелна и фиктивна и от създаването си досега на практика не е имала почти никаква работа.

В състава на Държавния съд влизат: председател, двама заместник-председатели, 16 члена, избрани от Сейма за неговия мандат, които не са депутати или сенатори. Заместник-председателите на Държавния съд и поне половината от членовете му трябва да отговарят на изискванията за заемане на съдийска длъжност. Председател на Държавния съд е първият председател на Върховния съд.

Висша инстанция в системата на общите съдилища е **Върховният съд на Република Полша**. Чрез своята военна колегия Върховният съд е и последна инстанция на военното правораздаване.

Върховният съд се състои от председател (т.нар. "първи председател"), заместник-председатели (т.нар. "председатели") и съдии. Първият председател на Върховния съд се назначава от президента на републиката за 6 години по предложение на Общото събрание на съдиите във Върховния съд.

Във Върховния съд има четири отделения: по административно, трудово и осигурително правно, гражданскоправно, наказателноправно и военно. Всяко от тези отделения се ръководи от съответния заместник-председател на Върховния съд.

Върховният съд има следните правомощия. На първо място, той следи за точното спазване на законите от съдилищата, както и за формирането на единна и непротиворечива съдебна практика. Второ, Върховният съд дава становища по проекти за приемане на нови или за изменение и допълнение на съществуващи нормативни актове. Трето, той е касационна инстанция по граждански и наказателни дела. Касационното обжалване в Полша е допустимо само в изрично предвидените в Наказателно-процесуалния и Гражданско-процесуалния кодекс случаи и само на уредените в тях касационни основания. Четвърто, по военно-наказателни дела Върховният съд, чрез различни свои състави, изпълнява ролята както на въззивна, така и на касационна инстанция. Пето, решенията на седемчленния състав на Върховния съд са източник на правото. Те имат функция, която е аналогична на тази на постановленията на българския Върховен касационен съд. Същевременно полската правна система, като типичен представител на континенталното правно семейство, не признава принципа на съдебния прецедент (*stare decisis*).

Районните съдилища са основните първоинстанционни съдилища. Те разглеждат граждански, наказателни, семейни и търговски дела. Към районните съдилища се поддържа имотен регистър. Районният съд осъществява своята дейност чрез гражданско, наказателно,

семеино и търговско отделение, като вместо служба по вписванията съществува специално съдебно отделение, което извършва дейностите, свързани с имотния регистър. Същевременно към районните съдилища съществуват и **т.нар. околийски съдилища**. Те са със статут на отделение на районния съд и разглеждат дела за престъпления с много ниска степен на обществена опасност, както и граждански дела с незначителна цена на иска.

На второто ниво от съдебната система се намират **окръжните съдилища**. Те са въззивна инстанция относно решенията на районните съдилища. Същевременно по някои категории граждански и наказателни дела – такива с висока цена на иска или за тежки престъпления, окръжните съдилища функционират като първа инстанция. Окръжните съдилища осъществяват своята дейност чрез гражданско, наказателно, трудово и търговско отделение, както и чрез специализиран отдел за изпълнение на наказанията.

Третото ниво в системата на общите съдилища се заема от **апелативните съдилища**. Те са въззивна инстанция относно присъдите и решенията на окръжните съдилища по наказателни, респективно граждански дела. В апелативните съдилища съществуват гражданско, наказателно и трудово отделение. В апелативния съд на Варшава е създадено и отделение по лустрацията. То разглежда дела, свързани със законодателството на Полша относно невъзможността за заемане на някои държавни длъжности от лица, работили в определени служби или осъществявали определени дейности по времето на комунистическия режим.

Източниците на правна уредба относно **административното правосъдие** освен Конституцията, са: Законът за административните съдилища, Законът за административното производство и Законът за Върховния административен съд.

Върховният административен съд и другите съдилища контролират законосъобразността на актовете и цялостната дейност на администрацията.

Председателят на Върховния административен съд се назначава от президента за 6 години по предложение на Общото събрание на съдиите във Върховния административен съд.

С приемането на Закона за административното производство се въвеждат две нови процедури: посредническа и опростена процедура. Посредническата процедура дава възможност административният орган да отмени или измени издадения акт, вземайки предвид становището на другата страна. Ако не се постигне съгласие, се преминава към разглеждането на случая от съд. При т.нар. опростена процедура делото се разглежда при закрити врати от един съдия. Тя е допустима при недействителен административен акт, при възможност за промяна на издадения административен акт и др.

Административните съдилища могат да сезират Върховния административен съд с въпроси относно тълкуването на нормативните актове и относно унифицирането на съдебната практика. Освен това всички административни съдилища могат да сезират Конституцион-

ния съд при съмнение за противоречие между определен нормативен акт с акт от по-висша степен в нормативната йерархия.

3.4. Статут на съдиите

Съдиите са независими и при решаването на делата се подчиняват само на законите и на Конституцията. Съдиите нямат право да участват в политически партии и синдикални организации и да извършват действия, несъвместими с принципа за независимост на съдиите и на съдилищата.

Съдиите се назначават за неопределен период от време от президента на републиката по предложение на Националния съдебен съвет. Те са несменяеми. Освобождаването им от длъжност или преместването от един съдебен район в друг е допустимо само по силата на съдебно решение и на основанията, предвидени в закон. Без предварително разрешение от съд, съдия не може да бъде задържан или лишаван от свобода. Арестуването или задържането под стража на съдия е допустимо, само ако е заловен при извършването на престъпление и това е необходимо за правилното протичане на разследването. Председателят на местно компетентния съд трябва да бъде предварително уведомен за това и той може да нареди незабавното освобождаване на съдията.

4. Прокуратура

Министърът на правосъдието в Полша изпълнява и функциите на главен прокурор. Прокуратурата е част от **изпълнителната власт**, но съществува изрична забрана за намеса от страна на главния прокурор в работата на отделните прокурори по конкретни дела. Освен това статутът на прокурорите почти изцяло се покрива с този на съдиите. За заемането на длъжност като прокурор е необходимо полско гражданство, дееспособност, морални качества, висше юридическо образование, успешно издържан изпит за съдия или за прокурор, стаж като младши прокурор или съдия поне една година. Съществена разлика е, че прокурорите се назначават от главния прокурор, докато съдиите – от президента по предложение на Националния съдебен съвет. Решението за повишаване в длъжност на прокурорите се взема от главния прокурор по предложение на горестоящия на кандидата за повишаване прокурор и след решение на Съвета на прокурорите при съответната прокуратура.

Прокуратурата е **йерархически субординирана структура**, която включва Главната прокуратура (част от Министерството на правосъдието), 10 апелативни прокуратури, 44 окръжни прокуратури и 325 районни прокуратури.

Освобождаването от длъжност на прокурор се извършва от главния прокурор при двукратно наложено наказание от дисциплинарния съд (порицание, преместване от един прокурорски район в друг и др.), когато е нарушил задълженията си като прокурор, включително чрез очевидно нарушаване на закона или чрез уронване престижа

на прокуратурата. Задължително е изслушването на прокурора и мнението на общото събрание на прокурорите към Главната прокуратура.

В осъществяването на дейността си прокурорите са независими, но едновременно с това те се подчиняват на заповедите, препоръките и указанията на висшестоящите прокурори. Указанията относно конкретни действия, като например повдигането на обвинение, се дават в писмена форма от горестоящия прокурор, а при искане от прокурора – и с мотиви към тях. При спешни случаи е допустимо указанията да се дадат в устна форма, но след това се оформят и писмено. Ако прокурорът не е съгласен с дадените указания, може да поиска изменение на акта, да си направи отвод относно конкретното действие или относно цялото дело. Указания по съществото на делото, издадени от горестоящ прокурор, но не и от непосредствено горестоящия прокурор, не могат да касаят решението на прокурора относно приключването на предварителното разследване и внасянето на обвинителния акт.

Прокурорите не могат да членуват в политически партии и движения, както и да заемат друга платена длъжност освен преподавателска. Срещу прокурорите не може да се повдига наказателно обвинение без разрешение от съответния дисциплинарен съд с изключение на случаите, в които са заловени в момента на извършването на деянието. Решението на дисциплинарния съд, с което се отказва разрешението за задържане на прокурора, може да се обжалва пред апелативния дисциплинарен съд в 7-дневен срок от съобщаването на решението. Същият е срокът за обжалване и от страна на прокурора при дадено разрешение от дисциплинарния съд за задържането му.

5. Разследване по наказателни дела

Наказателно-процесуалният кодекс на Полша предвижда, че целите на предварителното производство по наказателни дела са: установяване дали е извършено престъпление, залавяне на извършителя, събиране, съхраняване и закрепване на доказателства за деянието и дееца, установяване на размера на вредите и на обстоятелствата, способствали извършването на престъплението, и др. Предварителното производство се ръководи от прокурор и се извършва от **полицията** или от други органи, които по силата на специален закон упражняват правомощията на полицейските органи. Относно определени действия е необходимо разрешението на съд, при което прокурорът заема положението на страна.

Всеки, който има сведения за извършено престъпление от общ характер, е длъжен да уведоми прокуратурата или полицията за това. В хипотезите, в които провеждането на разследване е задължително, полицията незабавно уведомява прокуратурата относно престъплението и получените сведения за него.

Компетентността за издаване на актове за образуване, отказ от образуване, спиране или прекратяване на предварителното разследване принадлежи на прокурора, докато тази относно извършването на следствена проверка – на полицейския орган, който е длъжен да уведоми незабавно прокурора. Актът, с който се отказва извършването на следствена проверка или извършването ѝ се прекратява, се издава от прокурор или от полицията. Актът, издаден от полицейски орган, се потвърждава от прокурор.

Актовете на прокурора в рамките на предварителното разследване се обжалват пред горестоящия прокурор, а ако той потвърди издадения акт, случаят може да бъде предоставен за разглеждане от съд.

В случаите, в които е необходимо да се реагира незабавно с цел съхраняването на доказателствата относно престъплението, полицейските органи могат да предприемат неотложните следствени действия дори без да е издаден акт за образуване на предварително разследване или проверка. В тази хипотеза те могат да използват съдействието на експерти, да вземват кръвни проби за изследване и др. Ако относно престъплението е задължително провеждането на предварително разследване, полицейските органи уведомяват незабавно компетентния прокурор.

Когато не е задължително извършването на разследване, се извършва проверка. Разследването се извършва в тримесечен срок, а проверката – в едномесечен срок. В определени случаи разследването може да бъде удължено до една година, а проверката – до три месеца. Ако проверката не приключи в този срок, случаят може да бъде отнесен до прокурора, който наблюдава извършването ѝ. Той може да удължи срока ѝ до не повече от три месеца или да поеме извършването, като я преобразува в разследване.

Разследването се ръководи от прокурор или от полицейските органи. Прокурорът може да делегира извършването на процесуално-следствените действия под формата на разследване или на проверка на полицейските органи.

Прокурорът осъществява контрол относно законосъобразността и ефективността на извършваните процесуално-следствени действия. За тази цел той може да дава указания на разследващия орган относно хода на разследването, да изисква събраните до този момент материали, да участва лично при извършването на отделни процесуално-следствени действия, да издава заповеди, инструкции и указания и да изменя издадени такива от разследващия орган.

Ако прокурорът не сметне за основателно повдигането на обвинение пред съд, той издава акт, с който прекратява разследването. Този акт може да се обжалва пред горестоящия прокурор. В противен случай в 14-дневен срок след края на разследването или на проверката прокурорът трябва да внесе обвинителен акт в съда. Ако обвиняемият е с наложена мярка за неотклонение задържане под стража, този срок е 7-дневен.